

Mihellemiler Üzerindeki Oryantalist Bakışlar ve Hâkikat

T.Oğurel - 08.03.2013

Henüz ismi ve telaffuzu üzerine bile mutabakat sağlanmamış olan Mihellemilerin Mardin ve civar yörelerindeki geçmişi M.S 5. yy'a kadar uzanmasına rağmen, Mihellemi tarihini somut ve yazılı veriler ışığında etraflıca ortaya koymak şimdiye kadar mümkün olmadı. Bununla birlikte halkçılık karşısında ulusçuluk gücünün gün geçtikçe artan bir ivme ile azalması, Türkiye'de yaşayan halkların geleceğini olduğu kadar tarihî bilincinin gelişmesine de olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Erken cumhuriyet ideolojisinin katı ulusçu tavrından her halk gibi Türkiye Arapları olan Mihellemi halkı da doğal olarak etkilenmiş ve hem kültürler geçmişinden hem de dini geçmişinden koparılmaya çalışılmıştır. Bu makalemizde Mihellemilerin aslı ve kökeni ile ilgili öne sürülen görüşleri irdeledikten sonra **Ben-i Bekr İbn-i Vail ve İyaz bin Ğanem** -İyaz b. Ganem- isimleri üzerinden Mihellemilerin tarihi ile ilgili hakikati ortaya koymaya çalışacağız.

Halkların düşmanı olan ulusçuluk, sadece mensubu olduğu ırkı öne çıkarmakla kalmaz aynı zamanda diğer halkların/ırkların din, kültür ve dilini de baskı altına alıp onu yoketmeye çalışır. Halklarla ilgili yazılı kaynaklar, geçmişleriyle ilgili somut ve kalıcı veriler içerdiği için, ulusçu baskının ilk hedefleri arasında yer alır. Sözlü gelenek, Araplar arasında yaygın olsa da Mihellemilerle ilgili yazılı kaynakların hazine niteliği taşıyacak kadar az olması, bize göre sözlü geleneğin değil cumhuriyetin katı-ulusçu ideolojisinin diğer halkların yazılı eserlerine düşmanca tavır sergileyip onları örtbas etmesinin bir sonucudur. Çünkü Arapların İslam'la teşrif olmalarından sonra vahiy ve ondan türetilen ilimler, sadece sözde durmayacak kadar ulvi bilgiler içerdiği için sağlam bir şekilde korunmaları amacıyla yazıya aktarılmış ve böylece yazılı gelenek Araplar arasında hızla yayılmıştır.

Elbette İslam'dan sonra güçlenen yazılı geleneğe sadece dinî ilimler değil onu anlamada yardımcı olan felsefe, coğrafya, sosyoloji ve tarih gibi teknik alanlar da doğal olarak dahil olmuştur. Örneğin sosyolojinin ilk esaslarını inşa eden İbn-i Haldun, "Mukaddime" ile meşhur olan ve sosyoloji ile umran tarihinin temellerini içeren el-İber adlı eserini yazarken, amacı sadece Kuzey Afrika ve Berberiler'in tarihini anlatmak değil aynı zamanda, sosyoloji ve tarihin "Allah'ın sünnetinde tebeddül ve tahavvül olmaz" ayeti esasınca hareket ettiğini ortaya koymak içindi. Ya da İbn-i Sa'd ve İbn-i Kesîr gibi alimler, Tabakat'ul Kubra ve el-Bidaye ve ve'n-Nihaye adlı meşhur eserlerini, Peygamber'in hayatı ve ilk müslümanların sireti için yazsalar da, eserlerini cihanşümul bir tarih anlayışını ortaya koyarak yapmışlardır. Veya Gazzâlî'nin "Tehafütul Felâsife" (Filozofların Tutarsızlığı) adlı eseri; dini, felsefeye rakip gören filozofların tutarsızlığını, felsefenin vahyi anlamada bir araç olduğunu ve onun düşmanı olamayacağını izah ederek ortaya koymuştur.

Tüm bunların ışığında şunu söyleyebiliriz ki Araplar gibi Türkiye'de onların ince bir dalı olan Mihellemiler de, sadece sözlü değil aynı zamanda yazılı geleneğe sahiptir. Fakat Kürt halkı kadar ciddi bir nüfusları olmamalarının yanında teşkilattan uzak dağınık bir nüfusa sahip oldukları için, cumhuriyet ideolojisinin ulusçuluğu karşısında hem varolan yazılı kaynaklarını koruyamamış hem de cumhuriyetten sonra yeni kaynaklar ortaya koyamamışlardır. Bununla birlikte bazı yazarların cüz'i miktardaki eserlerini saymazsak Mihellemilerle ilgili yazılan yeni kaynaklar ve bilgiler de cumhuriyet ideolojisinin gölgesi altında kalmış ve yanlışlığından çok doğruluğu tartışılan bir bakışın ürünü olmuşlardır. Belki de Mihellemilerle ilgili en doğru kaynak, Mardin ve etrafını kapsamasından dolayı *Mardin eşiği* olarak bilinen ve doğusu Dicle Nehri ile kuzeyi Diyar-ı Bekr ile sınırlanan **Tur Abdin** bölgesi hakkındaki tarihi vesikaları

içeren Osmanlı arşivlerinde bulunmaktadır. Şimdi tüm bu gerçekleri akılda tutarak ve yanlışlığına bakmadan Mihellemiler hakkında öne sürülen en yaygın *-oryantalist-* görüşleri sıraladıktan sonra hakikate en yakın görüşü ortaya koymaya çalışalım.

Mihellemilerin geçmiş ve kökenleri üzerine *-dışardan-* öne sürülen görüşleri, dört başlık altında toplamak mümkündür;

1. ***Mihellemiler Süryani kökenli bir topluluktur.*** Bu görüşün ana tezine göre Mihellemiler önceden hristiyan Ben-i Hilal kabilesinin(1) nüfuzu ve etkisi ile İslam'ın yayılmasından sonra müslüman olan süryani bir topluluktur. Buna göre Ben-i Hilal kabilesi Yukarı Mezopotamya bölgesine yerleşmeden önce bölgenin asli halkları; Kürt, Süryani, Yezidi ve Keldani idi. Bu halklar, grup grup bölgeye yerleşen Ben-i Hilal topluluklarını tanımlamak için türkçede "*yüz kişinin yöresi, mahali*" anlamına gelen arapça "***mahalmiyye***" tamlamasını kullanmıştır.

2. ***Mihellemiler, çoğunluğu Türk olan Türk ve Arap karışımı bir topluluktur.*** Bu görüşe göre bölgenin Halit Bin Velid komutasındaki ordu ile fethedilmesinden sonra Ümeyyeoğulları'nın sultanı olan Harun Reşid'in oğlu Me'mun tarafından Türk ve Araplardan müteşekkil olarak kurulan ordu Cizre-Mardin yolu boyunca yüz merkeze (karakola) yerleştirilmiştir. Midyat köylerinin çoğunluğu da bu dönemde kurulmuştur(2). Buraya yerleştirilen ordunun yüz bölüğe bölünmüş haline türkçede **yüz mahalle** anlamına gelen ***mahalmiyye*** denilmiştir. Bu teze göre Mihellemilerin çoğunluğu aslen Türktür ki bunun en somut göstergesi onların türkçe-arapça karışımı bir dil kullanmalarıdır.

3. ***Mihellemiler, önceden hristiyan müslüman olan Arap ve Kürtler'den oluşan melez bir topluluktur.*** Diyanetin hazırladığı İslam Ansiklopedisi'nde dile getirilen bu görüşe göre, Mihellemiler 1700'den önce hristiyan -Arap ve kürtlerden oluşan-Mehallemi aşiretinin Tur Abdin bölgesine sık-sık göç etmesiyle yerleşik bir hayata geçmişlerdir. Buna göre Mihellemiler Arap ve Kürt karışımı muhtelif bir ırktır.(3)

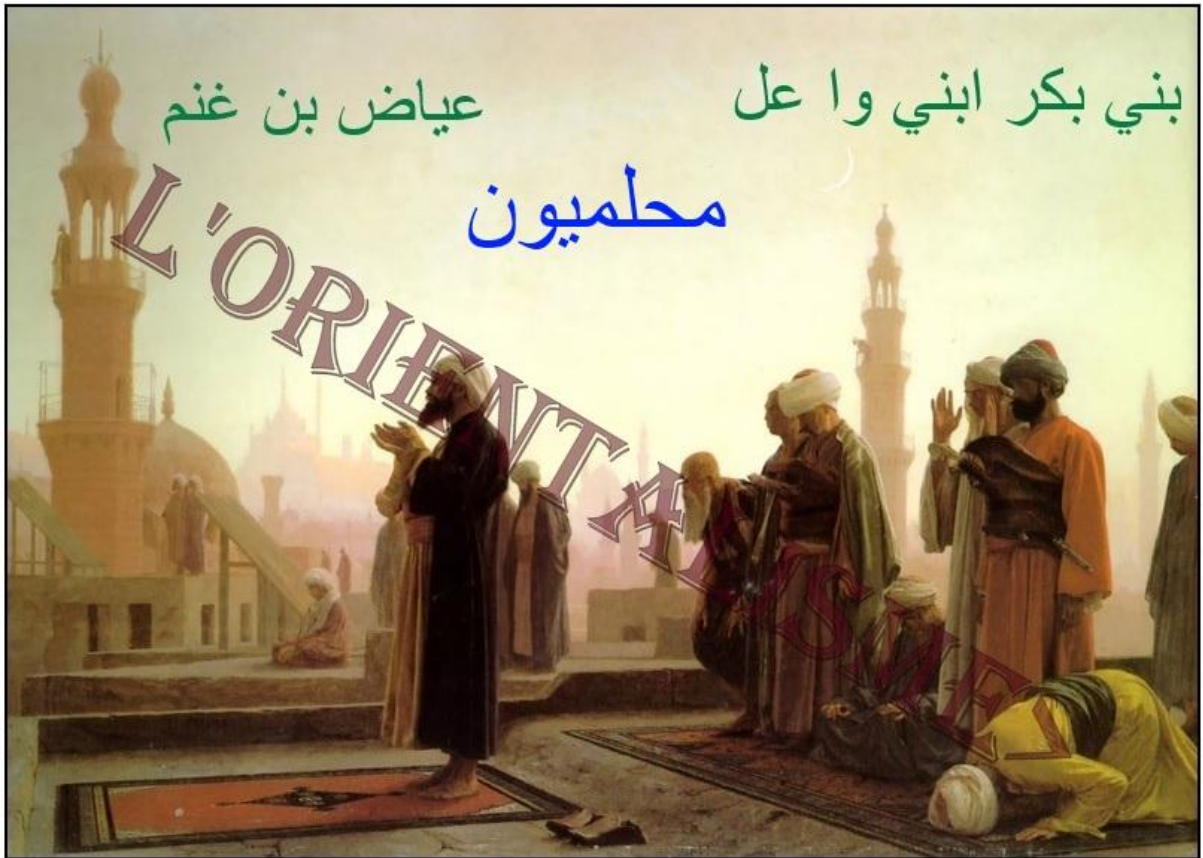
4. ***Mihellemiler hristiyan-süryani bir toplulukken 1600'lü yıllarda müslüman olup kürtleşmiş bir topluluktur.*** Özellikle Ermeni diasporasında ve Ermeni-süryani kaynaklarında savunulan bu görüşe göre Tur Abdin bölgesinde (Mardin, Midyat ve civarı) yaşayan hristiyan-süryani nüfusu, Osmanlı'nın baskısı sonucu Hristiyanlığın Yakubi mezhebine mensup olan Patrik İsmail öncülüğünde din değiştirip müslüman olmuş ve kürt-mihellemi begliğini kurmuşlardır. Bu olaydan sonra Patrik İsmail, Şeyh İsmail adını alarak mensubu olduğu halkının liderliğini sürdürmeye devam eder.

Burada ayrı bir madde halinde saymayacağımız 5. bir görüş vardır ki o da yerli oryantalizmin çarpıcı örneği açısından kayda değerdir. Ulusçu Türklerin, Kürtleri "dağ türkü" şeklinde tanımlamalarına benzer olarak sosyalist ideolojiden etkilenen ulusçu ve laik Kürtler de, Arap geçmişleriyle tanınan Mihellemileri, Arapların etkisinde kalmış bir Kürt topluluğu olarak gö(st)ermeye çalışır. Reddedilmeye bile muhtaç olmayan bu görüşün önemi, ulusçuluğun; hangi ırka mensup olursa olsun ona müptela olan toplulukları düşünme ve akletme yeteneğinden ne derece yoksun kıldığıdır.

Elbette Yukarıda dile getirilen görüşlerin hakikate ne kadar uyduğu, söyleyenlerin kimliğiyle yakından ilgilidir. Oryantalizmin en çok da kendini tanımlamaya gerek görmeyen topluluklar üzerinde çalışma sahası bulduğu hatırlanırsa, Mihellemilerin özelde yerli, genelde yabancı oryantalistlerin hedefleri arasında oldukları açığa çıkar. Başkalarını tanımlama cüretinde

bulunmak, güçlü olmanın ve gücü ifade etmenin bir işareti olsa da kendini tanıtmak ve tanımlama gereği duymamak daha büyük bir güç ve erdeme sahip olmanın bir göstergesi olsa gerek! Eğer Mihellemiler şu ana kadar kendilerini tanıtmak ve tanımlama ihtiyacı duymayıp geçmişlerini ortaya koymamışlarsa, bu durumu onların saflığı ya da kültürsüzlüğünde değil müslüman olmalarından dolayı onların kendilerini ırk ve kan üzerinden tanımlayacak kadar bilinçsiz ve cahil olmalarında aramak gerekir. Bunun yanında Mihellemler topluluklara araştırma açısından keşfedilmemiş hazine gözüyle bakıp, araştırmasına türlü renkli koku ve baharatları serpiştirdikten sonra onları doğunun gizemli toplulukları şeklinde sunmaya çalışan oryantalizmin çiraklarına da Mihellemilerin her insan gibi iki göz, iki kulak, bir ve bir kalbe sahip olan insanlardan müteşekkil olduğunu hatırlattıktan sonra Mihellemilerle "asıl gerçekler"e bakalım.

Yukarıda sıralanan görüşlere doğruluğunu araştırmadan itimad edenlere ise bunların yanlışlığını ortaya koyan iki ismi zikretmek gerekecek. ***Bu iki ismin tarihteki varlığı, somut verilerle ortadan kaldırılmadığı sürece yukarıda sayılan görüşler, hakikatle uzaktan yakından bir bağlantısı olmayacaktır. Bu isimlerin ilki, Türkiye'de yaşayan ve Mihellemler olarak adlandırılan Araplar'ın dil ve ırk açısından hangi geçmişe mensup olduğunu açıklar, ikincisi ise hangi dine ne zamandan beri mensup olduklarını. Birinci isim; Ben-i Bekr İbn-i Vail (*) -ya da Bekr bin Vail-, İkinci isim ise İyaz İbn-i Ğanem. Bu isimlerin gerçekliği, yukarıda iddia edilen görüşlerin gerçekliğiyle ters orantılıdır. Yani isimler ne kadar gerçekse sözkonusu görüşler o oranda yalandır. Hakikati ortaya koymak için bu iki isim yeterli olsa da biz Mihellemilerle ilgili sayılan görüşlerin tarihsel açıdan gerçeği nasıl yansıtmadığını tek tek izah etmeye çalışacağız.***

1.Görüş Süryani kökenli olan Mihellemiler'in Ben-i Hilal kabilesinin etki ve nüfuzu ile İslam'ı kabul ettiği ve bundan dolayı mihellemi olduğu. Bu görüş kendi içinde bile çelişkidir. Çünkü süryanilik bir ırk değil Yukarı Mezopotamya bölgesinde yaşayan Arapların Hristiyan olanlarına verilen bir addır. Yani bu bölgede yaşayan Hristiyan Araplar, Ben-i Hilal kabilesinden önce de yerli halktı. Ne bu kabile ile araplaşmış ne de bunun etkisiyle İslamı seçmiştir. Ebu Zeyd liderliğindeki Beni Hilal Kabilesi, Berberiler'in şiiiliği yasaklaması üzerine Fatımiler tarafından onları cezalandırmak üzere Kuzey Afrika'ya gönderilen savaşçı bir kabiledir(4). Olaydan anlaşıldığı gibi bu kabile İslam'ın şia mezhebine mensuptur. Mardin ve yöresinde yaşayan Araplar, bu kabilenin etkisi ile müslüman olmuş olsaydı sünniliğin şafii mezhebine değil şiiiliğin bir alt mezhebine -İsmaililik ..vb- bağlı olurdu(5).

2.Görüş Mihellemilerin çoğunluğu Türk olan Türk-Arap karışımı melez bir topluluk olduğu ve Memun bin Haru'u Reşid zamanında İslam'ı seçtikleridir. Resmî ideolojinin etkisinde savunulan bu görüşün iddiasına göre bölgede yaşayan Türkler, Orta Asya'dan iş bulmak için gelen Türklerdir. Bu görüşün iddiasına dayandırdığı en önemli delil ise bu bölgede yaşayan Mihellemilerin konuştuğu Arapça dilinin Türkçe kelimeler ihtiva etmesidir. Bu görüş tarihi bilinçten yoksun olmasının yanında dillerini korumayan ve "ığlık ilbeb" demek yerine kapatmaktan türetilmiş "kappıt ilbeb" diyen bazı Mihellemileri kendine delil kılacak kadar yoksul ve zayıf bir görüştür. Tarih bilgisinden yoksun, çünkü Türkler, Anadolu'ya 10.yy'dan sonra gelmiştir. Yoksuldur çünkü konuşurken Arapça cümlelerine Türkçe kelimeler eklemek zorunda kalan bazı Mihellemiler, bu topluluğun gençleri arasında yeralır ki bunların da doğumu 1960'tan öncesine gitmez. Buna karşın ortalama 70 yaşın üzerinde olan hiçbir Mihellemi'nin konuşmasında neredeyse değil hiçbir şekilde Türkçe kelimeye rastlanmaz. Konuşma dili bir yana bu gün köy gibi kırsal bölgelerde yaşayan Mihellemiler, resmi ideolojinin uzun yıllar süren dayatmasına rağmen köy, belde ve yöre isimlerinin Türkçe'deki karşılığını bilmez.

3.Görüş Önceleri hristiyanken, Mihellemilerin sık-sık Turabdin bölgesine gidip-gelmeleri sonucu 18. yy'dan sonra İslam'ı seçen Arap-Kürt karışımı bir topluluktur. Diyanetin İslam Ansiklopedisi'nde dile getirilen bu görüş, dayanağını Barhebraeus tarafından yazılan tarihinde kimin tarafından yazıldığı belli olmayan zeylinden almaktadır. Dayanağına "kimin tarafından yazıldığı belli olmayan" ifadesi ekleyen bir görüş, kendi kendini çürüteceği için buna cevap verme gereği kalmamaktadır. Yine de bu iddianın tarihi vesikalarla uyuşmadığını, çünkü Arapların sözkonusu bölgeye 18. yy civarında değil aşağıda açıklanacağı üzere milattan hemen sonra önce geldiklerini belirtmek gerekir.

4.Görüş Mihellemiler, süryani-hristiyan bir toplulukken Osmanlı'nın artan baskıları sonucu 1600'lü yıllarda İslam'ı seçmiş bir topluluktur. Yakubi Patrik İsmail'in İslam'ı seçmesiyle kendisine bağlı olan insanların da müslüman olması üzerinden savunulan bu görüş, Patrik İsmail ve etrafındaki insanlar için mümkün olsa da bu durumu Diyar-ı Bekr'i de içine alan koca bölgede yaşayan Mihellemi halkı için indirgemek (!) kıyas ile mantığın tümevarım ve tüm dengelim kurallarına aykırıdır. Yine bu görüş, İslam'ın Osmanlı baskısı sonucunda seçildiğini savunur. Oysa bir çok kavim ve ırkı içinde barındıran imparatorluklar, baskılarını en güçlü oldukları dönemde değil çöküş ve yıkılış sürecine geçtiklerinde gösterir. 1600'lü yıllar Osmanlı'nın en güçlü olup en rahat olduğu dönemdir. Bu tez, kendisini 20. yy başlarındaki Osmanlı için açığa vursaydı, belki dayanağına elle tutulur veriler içerebilecekti. Kaldı ki Yakubi Patrik İsmail, Tur-Abdin'li ruhanilerle yaşadığı sorunlar sonucu müslüman olduğu hristiyanlık gözünden Tur Abdin tarihini ilk kaleme alan Patrik Barsavmo'nun eserinde de geçmektedir(6).

Bu görüşte savunulan diğer bir iddia ise Mihellemilerin geçmişteki dillerinin Süryani ve Arapça olduğu ama müslüman olmalarından sonra Süryaniliğin, Hristiyanlık ve İncil'in dili olmasından dolayı onunla konuşmayı kendi aralarında yasaklayıp sadece Arapça konuşmaya karar vermiş olduklarıdır. Tarihi gerçekleri birbirine karıştıran bu iddia, Süryaniliği yerine göre bir dil yerine göre ise hristiyanlığın Doğu'daki kolu olarak ele almaktadır. Oysa Süryanice günlük hayatta konuşulan bir dil değil bölgede yaşaya-gelen Araplar'ın Hristiyan olan kesiminin çoğunlukla dini literatürde kullandığı Doğu Aramicesi'dir. Günümüzde Mardin ve yöresindeki manastırlarda rahiplerin kendi aralarında ve kendi toplulukları içinde konuştukları dil, Mihellemilerin konuştuğu gibi Arapça'dır. Hristiyan olmalarından dolayı kendilerine Süryani denilen kesim, Arapça'yı kendi anadilleri gibi konuşur çünkü anadilleri Arapça'dır. Dolayısıyla, Mihellemiler Müslüman olduktan sonra Süryanice konuşmayı bırakmamışlardır çünkü müslüman olmadan önce günlük hayatta Arapça dilini zaten kullanıyorlardı, Müslüman olduktan sonra kullanmaya devam ettikleri Arapça gibi. Onların İncil okumayı terketmeleri, herhangi bir dili yasaklamalarından değil İncil'i okumanın dini açıdan artık uygun olmamasından ötürüdür.

Yukarda sayılan ve yanlışlığı dile getirilen tüm bu görüşler, oryantalizm ile ilgili en temel kaideyi hatırlatma açısından kullanışlı ve faydalıdır. Elbette bu esas, oryantalizmden sonra ortaya çıktı yoksa 16. yy'dan önce oryantalizm olmadığı için esasının da bir anlamı yoktur. Oryantalizmin esası şudur; ***Bir insan ya da topluluk kendini tanımlamadığı sürece, başkalarının tanımına mahkum olur ve başkalarının ürettiği kavramları bir boyunduruk misali üzerinde taşımak zorunda kalır.***

Bekr bin Vail, İyaz İbn-i Ğanem, Mihellemi Hakikatinin Aslı Ya da Aslın Hakikati

Yaklaşık 16 asırdır bölgede yaşayan Mihellemilerin ne zaman müslüman olduklarını dile getirmeden önce, Türkiye'de Mihellemiler olarak adlandırılan Arapların Mardin, Diyar-ı Bekr, Urfa ve Siirt'le birlikte el-Cezire'ye -(Yukarı) Mezopotamya- ne zaman geldiklerinden söz etmek gerekir.

İslam dininin hâkim dili Arapça olmasından ötürü, "Arapça'nın İslam'la birlikte yayıldığı" görüşü, şuuraltında kabul edilen bir yanılsamadır. Bu sebeptendir ki Arapça konuşan ama Hristiyan olan topluluklarla ilk karşılaşınca durum gariptir. Örneğin Endülüs'te yaşayan Araplar, 16.yy'ın başlarından itibaren Haçlılar tarafından kıyımdan geçirilince, o bölgede yaşayan müslüman kalmadığı için Arapçanın da terkedildiği sanılır. Halbuki gerçek, tümü müslüman olan Araplar artık o bölgede yaşamadığı için, orada Arapça konuşan insan kalmadığıdır. Bu yanılsama, yukarıda sıralanan görüşlerin de temelidir. Yani, Mardin ve yöresinde yaşayan insanlar ne zaman müslüman olmuşlarsa o dönemden sonra Türkiye'de Mihellemiler ortaya çıkmıştır görüşü bir sanıdan ibarettir. Oysa Ben-i Bekr İbn-i Vail liderliğindeki Araplar'ın gölgeye gelişi İslam öncesine uzanır.

Konuyla ilgili bazı tarihi belgeler, Araplar'ın Türkçe'de Mezopotamya olarak bilinen el-Cezire bölgesine Hz. Peygamber'in hatta bir kısmı Hz. isa'nın doğumundan önce geldiklerini göstermektedir. **Aşağıdaki haritada görüldüğü gibi İslam'dan önce Mezopotamya'nın; Diyar-ı Bekr, Diyar-ı Mudar ve Diyar-ı Rabia olmak üzere üç bölgeye ayrıldığı konuyla ilgili olan tarihçilerin bildiği bir gerçektir.** Bu haritada, Türkiye içinde yer alan kısımlarda

Diyar-ı Bekr bölgesi; günümüzde Diyarbakır ve Silvan olarak bilinen Amid ve Meyyafarikin ile Mardin, Siirt, Hasankeyf, Batman ve civarını, *Diyar-ı Mudar* bölgesi; Urfa, Harran Ovası, Adıyaman ve Antep'in bir bölümünü, *Diyar-ı Rabia* bölgesi ise Midyat, Nusaybin, Cizre, Dara mahali ve civarını kapsamaktaydı(7). Hem klasik islam tarihçilerine göre (İbn-i S'ad, Vakıdi, İbn-i Kesir, İbn-i Esir, Taberi) hem de ilk dönem Hristiyan Arap tarihçilerine (İshak Armale, George Ebu'l-Farac..vb) göre , Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in döneminde fetih ordularının büyük bir kısmına komutanlık eden **İyaz bin Ğanem** tarafından fethedilmeden önce de Ben-i Rabia onun alt dalı olan **Ben-i Bekr** ve **Ben-i Mudar** kabileleri bu bölgede yaşamaktaydılar. Diyarbakır olarak bilinen Diyar-ı Bekr bölgesine günümüze kadar adını veren kabilenin lideri Ben-i Bekr İbn-i Vail'e, Ben-i Bekr kabilesine ve kabilenin atalarına göz atmak, Mihellemiler'in tarihine ve Anadolu topraklarına ne zaman geldiklerine dair bir ışık tutacaktır.

Hz. Peygamber'in Hz. İsmail'den sonra bilinen en yaşlı atası olan ve Kuzey Afrika ile Arabistan yarımadasında yaşayan Araplar'a (**)**Adnanî** ismini veren **Adnan**, Bir kısım tarihçiye göre Hz. İsmail'in oğlu Kadir'in (Kedar) torunlarından(8). İbrahim (a.s) ile Muhammed (a.s) arasında yaklaşık 2500 yıl, İsmail (a.s)'ın torunlarından olan Adnan (M.Ö 122) ile Muhammed (a.s) (M.S 571) arasında ortalama 700 yıl olduğu hatırlanırsa, İsmail (a.s) ile Adnan arasında yaklaşık 1700 yıl olur ki bu zaman diliminden yola çıkarak Adnan'ın, İsmail'in (a.s) yaklaşık 50. alt neslinden olma torunu olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda Adnanîler'in en önemli ana alt kabileleri olan **Rebia** ve Muhammed (a.s)'ın dedesi sayılan **Mudar** arasında alt nesil- üst nesil ilişkisi olmadığına ve Ben-i Mudar M.Ö 20'li yıllarda ortaya çıktığına göre, Ben-i Rabia'nın doğuşu M.Ö 50'li yılları arasına denk gelir. Klasik Arap soybilimcilerine göre Ben-i Rabia'nın en önemli dalları Abdul Kays, 'Anizzeh, **Bekr İbn-i Vail**, Tağlib İbn-i Vail, Anz İbn-i Vail ve Nammir İbn-i Kasit'tir (9). Amca çocukları sayılan Ben-i Bekr ve Ben-i Tağlib kabileleri arasında Hz. Peygamber'den önce yaşanan ve tarihçilerin naklettiğine göre 40 (M.S 494-534 yılları arası) yıl süren **Be'sus Savaşı**'ndan (***) sonra sözkonusu kabileler , M.S 500'lü yıllarda göç etmek üzere Mezopotamya ve Kuzey-Batı Mezopotamya bölgelerine doğru hareket eder. Ben-i Tağlib Irak'ın orta ve alt bölgelerine, Ben-i Bekr ise günümüzde Diyarbakır olarak bilinen bölge ile Mardin çevresine göç eder.

Ben-i Rebia'nın zikredilen kabileleri İslam'dan önce Hristiyanlığa mensuptur. Ben-i Bekr kabilesi, İslamiyetin doğuşundan kısa süre sonra İslam'ı seçerken Ben-i Tağlib kabilesi ne Hz. Peygamber döneminde ne de daha sonra İslam'ı kabul etmiştir. Bunun yanında kabilenin büyük bir kısmı, Hz. Peygamber'in vefatından sonra başlayan Ridde - İslamdan Dönüş- savaşlarına katılmış, bu savaşlarda, İslam'dan dönen kabileleri desteklemiş ve Ben-i Temim kabilesinden *Sece* bint-i Haris'in peygamberlik iddiasına da katılarak bunun yayılması için mücadele çabalamışlardır (10). Buna karşın Orta Arabistan'ın Neced bölgesinde ikamet edip Ben-i Tağlip ile yapılan 40 yıllık savaştan sonra büyük bir bölümü Fırat'ın yukarı taraflarına (Amid, Mardin, Siirt, Hasankeyf, Batman) göç eden Ben-i Bekr kabilesi ise, İslamiyet'in yayılmasından sonra Hz. Ömer dönemindeki bölgenin fethedilmesiyle birlikte İslam'ı seçmiştir. Müslüman Araplar'a İran'ın fethini kolaylaştıran Zikar Savaşı, 609 yılında Arapların Beni Bekr kabilesinin özellikle Şeyban kolu ile Sasaniler arasında gerçekleşmiştir. Irak'ın Kufe vilayetinin Zi'kar bölgesinde yaşanan savaşta Arap ve Hristiyan olmalarına rağmen Beni Tağlib ve Nemr bin Kasit kabileleri, Beni Bekr'e karşı Farşlılar'ın yanında yer alır. Bedir savaşından bir kaç ay sonra gerçekleşen Zi'kar savaşı, Sasani Hükümdarı Hüsrev Perviz'in Araplar'la arasındaki su seddini kaldırmasından kaynaklanmıştır (11). Arapların ya da Beni Bekr kabilesinin zaferiyle sonuçlanan bu savaş, Farşlıların Kadisiye'de yenilmesinde büyük bir rol oynamıştır. **Taberi ve diğer siyer kaynaklarında geçen rivayetlere göre Hz. Peygamber, hristiyan olmasına rağmen savaşın, Bekr kabilesinin lehine sonuçlanmasını**

arzu ederek şöyle dua etmiştir: "Allah'ım Beni Rebia'ya, Beni Şeyban'a yardım et" savaştan bittikten sonra ise şöyle buyurmuştur: "Bugün Arapların, benim yardımımlla -duamla- Farşlılar'a karşı galip geldiği gündür" (12)

Ben-i Bekr kabilenin müslüman olmasında sözkonusu bölgeyi fetheden ordunun komutanı İyaz bin Ğanem'in rolü ve fetih esnasında tavırları oldukça büyüktür. İbn-i İshak ve Vakıdî'nin aktarımına göre bu bölgeyi de içine alan el-Cezire'nin (Mezopotamya) fethi, hicrî 19. (M. 640) yılda kan dökülmeden sulh yoluyla (Rasulayn dışında) gerçekleşmiştir. Diyar-ı Bekr, Mardin, Siirt ve Urfa ile civarlarında yaşayan toplulukların yani günümüz Mihellemilerinin İslamlaşmasında Hz. Ömer'den sonra en önemli paya sahip olan **İyaz bin Ğanem -İyad bin Ganem- (581-641)** , özellikle Mihellamiler arasında fazlasıyla hatırlanmayı, tanınmayı ve bilinmeyi hakeden bir kişiliktir.

İbn-i Sa'd'a göre M.581 yılda doğan İyaz, Kureyş kabilesinden olup Abdul Ğanem'in oğludur. Müslüman olduktan sonra ibn-i Abdulġanem şeklinde anılmayı redderek künyesini İyaz ibn-i Ğanem olarak değiştirmiştir. Hz. Peygamber'in yakın etrafındaki ashabındandır. Yine İbn-i Sa'd'a göre Habeşistan'a hicret eden ikinci grupta yer alan sahabilerdendir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra hem Hz. Ebubekir hem de Hz. Ömer döneminde cereyan eden önemli savaşlarda komutanlık etmiştir. Hz. Ebubekir döneminde dinden dönen kabilelerin üzerine giden ordunun komutanlığını üstlenmiş ve Museylemetul Kezzab gibi fitnenin Yemame'de ortadan kaldırılmasında büyük rol oynamıştır**(13)**. Yine İyaz, İslam tarihinin en önemli eşiği sayılan ve Irak ile Şam diyarını Rumlardan -Bizans- alarak Müslüman topraklarına katan Yermük Savaşı'nda da Halit b. Velid birlikte fetih ordusunun komutanları arasında yer almıştır. Şam ve Mısır bölgelerinin fethinden sonra Hz. Ömer, bu bölgenin emniyetini sağlama amacıyla Beni-i Rabia ve Ben-i Bekr'in bölgesi olan el-Cezire'nin fethine karar verir. Dönemin bölge valisi olan Ebu Ubeyde bin Cerrah'a Hz. Ömer'in yazdığı mektubun içeriğinde şu ifadeler dikkat çekicidir; "... *Sana yazdığım bu mektubu okuduktan sonra Ganem oğlu İyaz'a direktif ver! Askerinin teçhizatını hazırlayarak Diyar-ı Bekr ve Diyar-ı Rebia'ya gönder. Bu bölgelerin, İyaz'ın eliyle fethedilmesi hususunda Allah'tan yardım dilerim ...*" **(14)**.

Hz. Ömer'in emriyle, Halit bin Velid, Ebu Ubeyde bin Cerrah ve İyaz bin Ğanem komutanlığındaki İslam orduları, el-Cezire'nin fethine Diyar-ı Mudar bölgesinden başladılar. Mektup üzerine İyaz bin Ğanem, askerlerini öncelikle Rakka üzerine sürdü. Rakka'nın fethinden **(15)** sonra Harran üzerine yürüdü**(16)**. Harran halkının teslim olmasından sonra, Günümüzde Şanlıurfa merkez olarak bilinen Ruha'ya yöneldi. Ruhalıların teslim olmasıyla birlikte ele geçirilen şehir, askeri üs olarak kullanılmaya başlandı. Ardından Sumeysat, Suruç, Ras Keyfa ve Arzul Beyda fethedildi. Bin Ğanem, daha sonra İslam tarihinde Ayn'ul verde olarak bilinen Ras'ul Ayn'e yöneldi. Muhasara uzun zaman almasına rağmen şehir fethedilemedi. Ras'ul Ayn'dan sonra Mardin eşiğindeki Dara'ya yönelen bin Ğanem, ciddi bir direnişle karşılaşmadan şehri fethetti. Buradan Amid (Diyarbakır) üzerine yürüyerek şehri kuşatma altına aldı. Dört ay süren muhasaradan sonra Diyarbakır surlarının bir gece vaktinde aşılması ve kapıların (Mardin Kapı, Dağ Kapı, Rum Kapısı, Su Kapısı) açılmasıyla şehir ele geçirilmiş oldu**(17)**. Amid'in fethinden sonra İyaz, Nasibin'e(Nusaybin) yöneldi. Nusaybin'in alınmasından sonra Tur Abdin bölgesine gelerek Ruha anlaşması çerçevesinde Mardin Kalesi ve civar yöreleri de fethetmesi uzun sürmez. İyaz bin Ğanem'in fetihleri burada son bulmaz. Mardin'in fethinden sonra sırayla Bitlis, Ahlat, Rakka, Cizre'yi fethedip Humus'a geçtikten sonra H. 20'de (641) Şam'da vefat eder **(18)**. Komutanlığı esnasında muhasar edilip vefat ettikten sonra ele geçirilen tek yer Ras'ul Ayn'dır. Muhammed el-Vakıdî eserinde Ras'ul Ayn'ın fethi üzerine şunu söyler: " *Diyar-ı Bekr'de kılıç zoruyla alınan tek yer Ra'sü'l-*

Ayn'dır " (19). 60 yaşında vefat eden İyaz Bin Ğanem (r.a), ömrünün 9 senesini savaş meydanlarında geçirir. Yaklaşık olarak bu savaş meydanlarının arası 600 km den fazla idi. İki defa Irak'tan Şam'a, Şam'dan Irak'a gidip geldi. Şam ile Irak arasındaki gidiş gelişleri daha çok; zayıf kalan, kuşatma altında yardım isteyen ve darıda kalmış Müslümanları kurtarmaya yönelikti (20). İyâz (r.a.)'ın ailesinin Âmid`de (Diyarbakır) kaldığı, bu şehirdeki Ebû Eyyûb ailesinin onun soyundan geldiği kaynaklarda belirtilmektedir. Örneğin onun neslinden geldiği ifade edilen Şeyh Musa'nın türbesi Dicle İlçesi Tepebaşı (Şeyh Malan) Köyü'nde bulunmaktadır (21).

İyaz Bin Ğanem'in fethettiği bölgelerde yöre halkı, kendi iradesiyle ya Hristiyan kalmış ya da İslam'ı seçmiştir. Ğanem'in fetih esnasındaki tavrı ve uyguladığı fetih stratejisi karşısında Diyar-ı Bekr, Rebia ve Mudar bölgelerinde yaşayan halkların büyük bir çoğunluğu müslüman olsa da Hristiyan kalan topluluklara din konusunda baskı yapılmamış ama cizye vermeye zorlanmıştır. Hristiyan olmasına rağmen Roma imparatorluğunun basklarından kurtulamayan yöre halkının Fetihler karşısındaki sözleri ve fetih komutanlarına gönderdikleri mektuplar tarihte kaydedilmiştir. Bunların birkaçını zikretmek, o dönemde bölgedeki Hristiyanların İyaz Bin Ğanem ve İslam fetihlerine bakışını özetleyecektir. Ebu Ubeyde bin Cerrah komutasındaki ordu, Ürdün'ün Fihl bölgesinde konaklarken Hristiyan yöre halkından gönderilen mektuba şu ifadeler vardır: "*Ey Müslümanlar, Bizanslılar bizim dinimizden olmakla birlikte sizi onlara tercih ederiz. Çünkü siz bize karşıadaletsizlikten sakınırsınız. Sizin iradeniz onlarınkinden elbette daha iyidir. Onlar bizim mallarımızı aldılar ve evlerimize el koydular "*(22). Humus halkının mektubundan :"*Siz müslümanların yönetimdeki adaleti bizce elbette Bizans'ın haksızlıklarına karşıtercihe şayandır" (23). Aslen Suriyeli Hristiyan bir tarihçiden: "Allah bizi Romalıların elinden Araplar vasıtasıyla kurtardı. Romalıların intikam ve zulmünden kurtulmakla oldukça rahata kavuştuk" (24). Antakya Yakubi Patriği Büyük Mihael'in sözlerinden: "Allah İsmailoğullarını göndererek, kilisemizi yıkan ve yağma eden Romalılardan intikam aldı"(25).*

Sonuç :

Yabancı ve yerli Oryantalizmin iştahlı bakışlarının aksine Türkiye Arapları olan Mihellemiler, gizemli ve keşfedilmemiş bir topluluk değildir. Yine kendi içlerinden değil dışardan kendilerine kabul ettirilmeye çalışılan görüşlerin aksine, Diyar-ı Bekr ve Mardin yöresine 10 ile 20. yy arasında değil İslamiyetten önce 5. yy civarında yerleşmişlerdir. "İslamiyetten önce" ifadesinden amaç Mihellemilerin geçmişini İslam öncesine dayandırmak değil, kendi uydurduğu tanım ve betimlemelerin çerçevesine başka toplulukları sığdırmaya çalışan bakışa bir cevaptır. Yoksa amaç, günlük konuşma dilinde bile Diyar-ı Bekr'e "Amed" diyen ve İslamî geçmişinden utanan nasyonal sosyalistlerle kardeş olmak değildir.

İrkinin yüceliğini (!) ispat etmek için geçmişini kadim zamanlara uzatma çabasında olup kendi aralarında kardeş olan Ergenekoncu ve Kawacı'ların aksine Müslüman Mihellemilerin yüceliği, diğer müslüman Türk ve Kürt kardeşleri gibi sadece müslüman olmalarından kaynaklanır. Mihellemiler, Ebu Ubeyde b. Cerrah ve İyaz bin Ğanem komutasındaki İslam ordusunun, ikamet ettikleri toprakları fethettikten sonra 640'lı yıllarda kendi iradeleriyle müslüman olan bir topluluktur. Bu yıllarda sadece Mardin civarında yaşayan Araplar değil, Urfa, Harran, Diyarbakır, Silvan, Adıyaman, Siirt ve Bitlis de yaşayan Araplar da İslam'ı kabul etmişlerdir. Bu açıdan onlar, Kuzey Mezopotamya (Bu gün Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Siirt, Mardin) bölgesine İslamiyetten sonra gelmemiş olup İslam'ın fetih çağında

bu bölgede yaşayan yerleşik bir halktı. Ki İslamiyetten önce Batısı Suriye, kuzeybatısı; Gaziantep, Maraş ve Malatya, doğusu Doğu Anadolu, güneyi ise Irak ile sınırlanan el-Cezire'ye göç eden Arap kabilelerinden sonra Mezopotamya bölgesi “*Diyar-ı Bekr*”, “*Diyar-ı Rabiâ*” ve “*Diyar-Mudar*” olmak üzere üç tarihi bölgeye ayrılmıştı (26). Yine günümüz Diyarbakır'ı, adını Ben-i Bekr İbn-i Vail'den almış olup o dönemde "*Bekr Diyarı*" sınırları içinde kalan bir vilayetten ibaret idi. Diyarbakır'ın bugün Sinné (Oyuklu), Kabî (Bağıvar), Ras'ul Ayn(Gözebaşı) ...vb gibi geçmişte bir çok yerleşim yerinin yerli halkı Araptı. Aynı şekilde günümüz'de hem o yörede hem de Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Muş yöresinde yaşayan kimi insanların geçmişlerine *Bekrîlik* üzerinden vurgu yapmaları, bir tesadüf ya da uydurmadan ziyade tarihî vesikalara dayanan bir gerçekliktir.

Sonuç olarak Türkiye Arapları olarak bilinen Mihellemiler, ne Araplaşmış Türk ya da Kürt topluluğudur ne de geçmişini gizleyen süryani bir topluluktur. Bu iddiaları dillendiren ve bu tür görüşler üzerinde kafa yorma gereğini duyan varsa, yukarıda belirttiğimiz gibi sadece *Ben-i Bekr İbn-i Vail* ve *İyaz İbn-i Ganem* (Iyad bin Ghanem) isimlerini akıllarında tutmaları yeterlidir. Bu isimler üzerinden yapılacak basit bir araştırma, onları Mihellemilerin hem kültürel hem de dinî geçmişlerine götürecektir.

gelinkaya@gelinkaya.com

Dipnotlar:

(1) Ben-i Hilal Kabilesi, Arabistan yarımadasında yer alan ve çoğunlukla Hicaz ve Necd bölgelerinde yaşayan Arap-bedevi kabilelerinin bir konfederasyonu idi. Bazı görüşlere göre Berberi olan Zirid Hanedanlığı'nın, hüküm sürdüğü bölgede şiiliği yasaklaması üzerine Fatımiler'in emriyle Berberiler'i cezalandırmak üzere 11. yy'da Yukarı Mısır'dan Kuzey Afrika'ya gitmişlerdir. Ben-i Hilal, kısa sürede Ziridler'i mağlup etmiş ve komşuları Hammadiler'i de zayıflatmıştır. Bu olay, Kuzey Afrika'nın (Cezayir, Fas, Tunus) hem kültürel (dil, etnisite) hem de dini açıdan müslüman olup araplaşmasında büyük bir rol oynar. Ben-i Hilal kabilesinin lideri Ebu Zeyd Ben-i Hilalî'dir. Destansı biyografik şiirlerin yaygın olduğu Arap literatüründe Ebu Zeyd el-Hilali'nin sireti meşhurdur. Bu biyografide Ebu Zeyd liderliğindeki Ben-i Hilal Kabilesi'nin Necd çöllerinden, Mısır üzerinden Tunus'a seyahati ve seyahat esnasında uğradığı bölgelerde yaptığı savaş ve fetihler anlatılır. http://en.wikipedia.org/wiki/Al-Sirah_Al-Hilaliyyah

(*) Bekr bin Vail (kabilesi) hakkında Arapça: http://ar.wikipedia.org/wiki/بكر_بن_وائل
İngilizce: http://en.wikipedia.org/wiki/Banu_Bakr

(2) Kendisi de bir Mihellemi olan Cemil İşler'in 1970'de basılan "Midyat Kitabı" adlı eserinde bu iddia savunulmaktadır. Mihellemilerle ilgili ilk Türkçe kitab olması hasebiyle bu iddia, özellikle laik olup dini yaşantısı olmayan mihellmiler arasında yaygınlık kazanmıştır.

(3) İslam Ansiklopedisi, 12. Cilt, Tur Abdin maddesi

(4) Abdulaziz el-Mesudî, Modern History of Yemen

(5) İslam tarihinde siyasi mezheplerin ortaya çıkıp müslümanların hayatına yer ettikten sonra bireysel değil toplu olarak sünni bir halkın şiiliğe ya da şii bir halkın sünniliğe geçmesi tarihte kaydedilmemiştir. Bunun yanında Mihellemiler fıkhıta sünniğin Şafii mezhebine mensup olsalar da -İmam Şafii'nin de etkisiyle- ehli beyt ve imamlarına gönülden saygı duyarlar.

(6) Aphram I. Barsoum, The History of Tur Abdin. Thomas Mıgirdiçyan, Diyarbakır Vilayeti Katliamları, Kahire 1919

(7) Ebu İshak İbrahim b. Muhammed el Farisi, El Mesalik ve'l-Memalik, Dar Sader, Beyrut 1927

(**) Araplar, iki ana gruba ayrılır:

1-Arab-ı Bâide: Ad, Semud, Medyen, Âmalika. Hz. İbrahim'den önce yaşamış olup Arapların ilk atalarıdır. Büyük bir kısmı Allah'ın yolladığı azapla yokolmuştur.

2-Arab-ı Bâkiye: Bunlar, soyları devam eden Araplar olup iki kola ayrılırlar:

a) Arab-ı Âribe: Asıl Araplardır. Kahtâniler denilen kabile, bu grubun başında olup vatani Yemen'dir. Cürhüm ve Ya'rum olmak üzere iki anadala ayrılırlar.

b) Arab-ı Müsta'ribe ya da Arab-ı Mütearribe: Aslı Arap olmayıp sonradan Araplaşan Araplardır. Hz. İsmail'den türemiş olup İsmailî -ya da İsmailoğulları- denilir . Aslen Aramî olan Hz. İsmail'in soyu, Arab-ı âribe olan Cürhüm kabilesinden bir kadınla evliliğinden türediği için Araplaşmış olup Arab-ı Müstaribe diye anılır.

(8) İbn-i Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye

(9) El-Bekri, Mu'cem me'a İsti'cem, http://en.wikipedia.org/wiki/Abdul_Qays

(**) Ben-i Bekr ile Beni Tağlib kabileleri arasında yaşanan Besus savaşı hakkında bkz: http://ar.wikipedia.org/wiki/حرب_البسوس

(10) Lecker, M. "Taghlib b. Wā'il." Encyclopaedia of Islam. http://en.wikipedia.org/wiki/Taghlib_ibn_Wa%27il

(11) <http://www.iranicaonline.org/articles/du-qar>

(12) Taberi Tarihi, 1. cilt http://ar.wikipedia.org/wiki/يوم_ذِي_قَار

(13) Mahmut Şakir, Sahabe Hayatından Tablolar.

(14) İbn-i Esir, el-Kâmil fi't Tarih

(15) Belazurî, Fütuhü'l-Büldan

(16) İbn-i Esir, el-Kâmil fi't Tarih

(17) El-Vakidi, Fütuhu's-Şam, Fütuhu'l-Cezire ve'l-Habur ve Diyarbekir ve'l-Irak bölümü

(18) İbn-i Hacer- "el-İsabe fi Temyiz es-Sahabe", en-Numeyri- el-İsti'ab fi Ma'rifetü'l-Ashab

(19) El-Vakidi, Fütuhu's-Şam, s.141

(20) Abdalbaki Bozkurt, El-Cezire (Mezopotamya) Fatihi İyaz Bin Ganem ve Mardin'in İslamlaşması, Konya,2006

(21) Ali Melek-Abdullah Demir, Dini Değerleri İle Diyarbakır, 2009

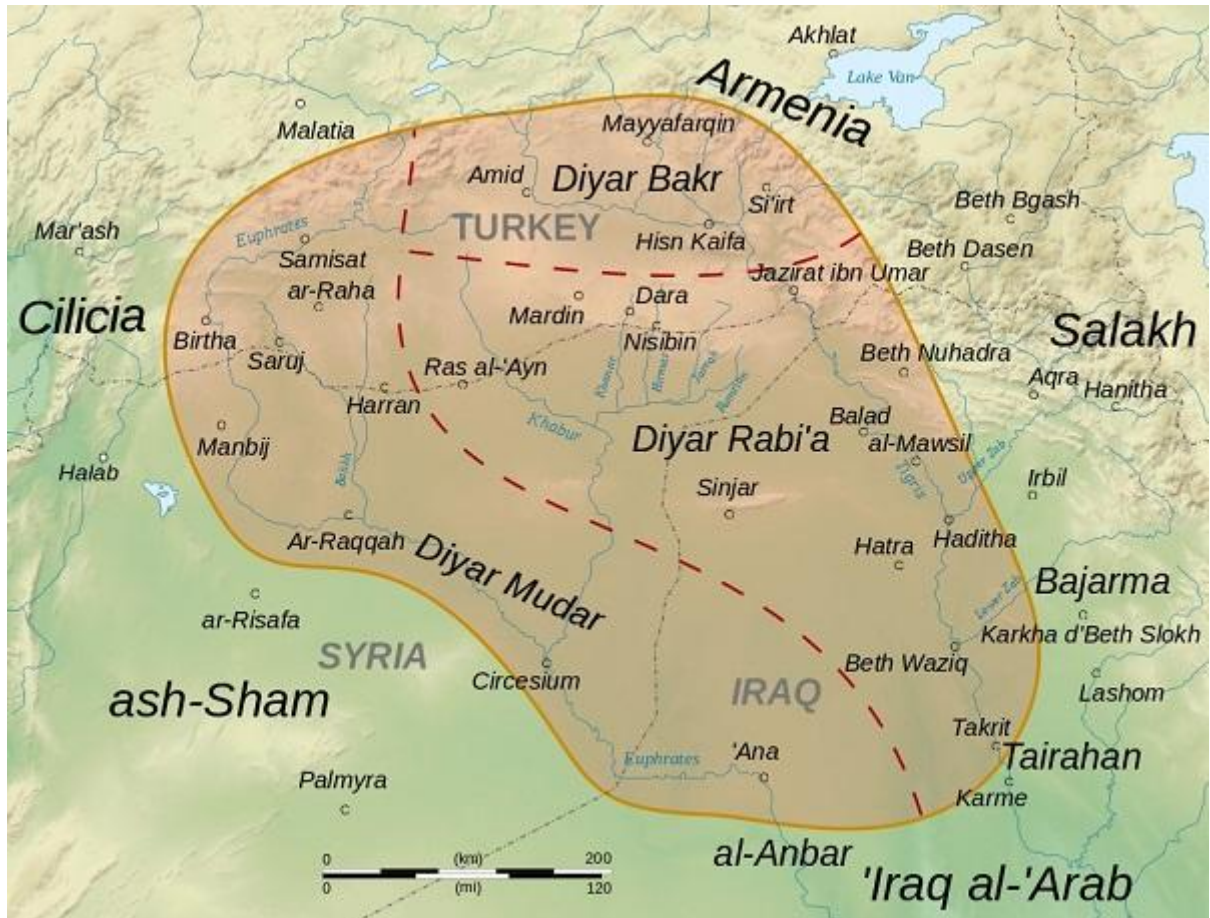
(22) T.W. Arnold, İntişar-ı İslâm Tarihi, Çev. Hasan Gündüzler, Akçağ Yay. İstanbul ,1971

(23) Arnold, a.g.e., s.97.

(24) Bernard Lewis, Tarihte Araplar, s.82

(25) İsmail Raci el-Faruki, İslam Kültür Atlası

(26) Ebu İshak, El Mesalik ve'l-Memalik, s.72

Beni Rabi'a, Beni Bekr Bin Wailve Beni Mudar'ın M.S 5. yy'da Mezopotamya'daki Yerleşim Yeri

Mihelmilerin Atası sayılan Beni Rabia ile birlikte Hz. Peygamber Muhammed (a.s)'ın
Hz. İbrahim'e Uzanan Soy Ağacı